

УДК: 321:316.483

Теоретичні аспекти розуміння політичного конфлікту

Ясмiна Короход,

аспірант Національного університету

„Одеська юридична академія”

korokhod2005@yahoo.com

Рецензент:

д. політ. н. М. А. Польовий

У статті аналізуються окремі підходи до визначення поняття „конфлікт”, „політичний конфлікт”, процес його становлення в контексті сучасного наукового дискурсу.

***Ключові слова:** конфлікт, політичний конфлікт, підходи до розуміння політичного конфлікту.*

Korokhod Jasmina. The theoretical aspects of political conflict understanding. Some approaches to definition of concepts "conflict", "political conflict" and the process of its formation in the context of contemporary scientific discourse are analyzed in the article.

***Keywords:** conflict, political conflict, the definition of the concept of „political conflict”.*

Короход Ясмiна. Теоретические аспекты понимания политического конфликта. В статье анализируются некоторые подходы к определению понятия „конфликт”, „политический конфликт”, процесс его становления в контексте современного научного дискурса.

***Ключевые слова:** конфликт, политический конфликт, подходы к пониманию политического конфликта.*

Постановка проблеми. Конфлікти, зіткнення, протистояння є іманентними складовими розвитку будь-якого суспільства. Неоднорідність останнього, розбіжності у статусних, рольових позиціях індивідів, їх прагнення до задоволення широкого спектру інтересів і потреб, недостатність ресурсів, формують соціальну природу більшості конфліктів. Визнаючи ідею перманентності конфліктів у нашому житті, ми водночас розуміємо усю складність цього явища, особливо у сфері політики.

Проблематика дослідження політичного конфлікту постійно привертає увагу політичної науки. Причиною труднощів у розумінні місця та ролі політичного конфлікту у політичному процесі є достатньо широкий ряд тлумачень його природи та сутності, що обумовлює актуальність даної тематики.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню політичних конфліктів свою увагу привертало багато вчених. Заслужують на увагу роботи таких зарубіжних вчених як Л. Козер, Р. Дарендорф, К. Боулдинг та ін. Також вагомий внесок у дослідження проблем конфліктів зробили такі російські та українські вчені: А. Анцупов, А. Шипилов, Ф. Бородкін, Н. Коряка, А. Дмитрієв, В. Кудрявцев, Г. Кудрявцев, В. Овчиннікова, В. Семенов, А. Пойченко, М. Лагунова, Є. Ходаківський, Ю. Богоявленьська, Є. Головаха, Д. Видрін, В. Танчер, В. Королько, М. Ішмуратов, Т. Грабар, І. Цимбалюк та ін.

Питання пов'язанні з розумінням конфлікту як динамічного типу соціальних відносин, а також пов'язаних з потенційно можливим чи реальним зіткненням суб'єктів на ґрунті тих чи інших суперечливо усвідомлених переваг, інтересів чи цінностей, які постійно присутні і не піддаються повному усуненню, в своїх роботах розглядали такі вітчизняні дослідники: І. Бебешкіна, В. Перебенесюк, В. Небоженко, В. Кремінь, М. Пірен. Дослідженню політичних конфліктів присвячували свою увагу і такі вчені: Г. Перепелиця, А. Пойченко, В. Ребало, О. Хворостяний, А. Роскошний, М. Цюрупа, Н. Сазонов, П. Шляхтун, О. Бабкіна, В. Горбатенко, В. Кіпень та ін. У деяких працях простежуються принципові розбіжності щодо розуміння політичного конфлікту, що свідчить про розмаїтість змісту даної категорії. Таким чином, можна говорити про те, що вітчизняна наука ще не виробила єдиного, визнаного знання про сутність та природу конфліктів, у тому числі політичних.

Цілі та завдання статті. Розглянути витоки політичного конфлікту та проаналізувати різні підходи до його визначення, з метою поглиблення осмислення змісту даного поняття.

Основний виклад матеріалу. Політичні конфлікти є досить поширеними у світовій практиці, тому це обумовлює підвищену увагу до цього політичного явища. Для аналізу та вирішення проблеми становлення та розвитку будь-якого явища суспільного життя, необхідно встановити своєрідну методологічну базу на основі з'ясування первісного змісту явища, в т.ч. і такого явища як політичний конфлікт.

Вихідним пунктом аналізу політичного конфлікту є визначення природи поняття „конфлікт” через висвітлення його еволюції. Пошук витоків конфліктів привертав увагу ще мислителів стародавнього світу. Перші дослідження конфліктних процесів пов'язані з такими іменами представників Стародавнього Єгипту, Вавилону, Греції, Китаю – Геракліт, Конфуцій, Сунь-Цзи, Анаксимандрит та ін. Вони займалися пошуком не лише витоків конфліктів, а й з'ясуванням більш конкретних причин

Ясміна Короход

виникнення конфліктів. Так, військовий мислитель і полководець Сунь-Цзи (VI–V ст. до н.е.) у своєму трактаті „Мистецтво війни” одним з перших спробував розкрити зв’язок війни та політики, роль суб’єктивно-психологічного чинника. „Звичайне правило ведення війни, – зазначав він, – таке: полководець, отримавши вказівку від государя, збирає військо і зосереджує сили” [14, с. 40].

Платон, Аристотель, Гомер, Демокрит, Цицерон, Лукрецій та інші представники античної філософії розуміли конфлікт як природний стан суспільства. Їх бачення конфліктів були обумовлені реаліями того часу. Крім політичних та психологічних детермінант, мислителями виокремлюються демографічні, географічні, біологічні, економічні та інші чинники.

Особливістю конфліктологічних ідей у добу Середньовіччя вважається їх релігійно-теологічна спрямованість, що була обумовлена пануванням релігії у суспільному житті. Представниками науково-теоретичних ідей того часу були Ф. Аквінський, А. Блаженний, Г. Гейне, богослов Тертуліан, Е. Роттердамський та ін., які проповідували пріоритет релігійної політики і називали основною причиною усіх суспільних відносин господню волю і мировий дух.

В епоху Нового часу головною причиною виникнення конфлікту визнавалась соціальна нерівність. Класик політичної думки Ніколо Макіавеллі розуміє конфлікт як універсальний і перманентний стан суспільства, що детермінується ганебною природою самої людини, її прагненням до необмеженого збагачення. У праці „Володар” він писав, що „немає міста, де не утвердилися б два начала: панство бажає підкорювати і гнобити народ, народ не бажає знаходитися в підпорядкуванні і гнобленні; зіткнення ж цих начал вирішується трояко: або єдиновладдям, або безвладдям, або свободою” [8, с. 29].

Вперше конфлікт як багаторівневе соціальне явище дослідив шотландський економіст та філософ Адам Сміт (1723–1790) у своїй роботі „Дослідження про природу і причини багатства народу”. На його думку, в основі конфлікту лежить поділ суспільства на класи і економічне суперництво, які розглядаються ним як дуже важлива рушійна сила суспільства. Конфлікти вивчали Т. Гоббс в роботі „Левіафан, або матерія, форма і влада держави церковної і цивільної”, Дж. Локк в праці „Два трактати про правління”, Ш. Монтеск’є в роботі „Про суть законів”, А. Токвіль в книзі „Про демократію в Америці”, О. Конт в „Дусі позитивної філософії”, Ф. Бекон, Ж.-Ж. Руссо та І. Кант, Г. Гегель та К. Маркс, Д. Дідро, Ф. Вольтер, В. Соловйов, І. Бердяєв, К. Клаузевіц, Ч. Дарвін та ін. У своєму подальшому розвитку теорія конфлікту постійно спирається на вихідні ідеї про природу конфлікту, висловлені видатними мислителями стародавнього світу, Середньовіччя та Нового часу [1].

У науковій думці ХХ століття співіснують дві парадигми – функціоналістська та конфліктологічна. Функціоналісти (Е. Дюркгейм, Г. Спенсер, Т. Парсонс, Е. Мейо, В. Парето та ін.) наголошують на важливості

внутрішньої гармонії та упорядкованості суспільства. Для того, щоб суспільство продовжувало існування, усі його спеціалізовані інституції мають гармоніювати одна з одною. Цей підхід ґрунтується на уявленнях про конфлікт як деструктивний процес. Так, наприклад, Т. Парсонс вважає, що суспільство завжди прагне стану „абсолютної рівноваги”, а конфлікти – явище аномальне, своєрідна „хвороба” суспільства. На його думку, головне завдання суспільства полягає в запобіганні конфліктам та підтриманні безконфліктних відносин між його елементами, що зможе забезпечити соціальну рівновагу, взаєморозуміння та співробітництво [11, с. 304]. Е. Дюркгейм, досліджуючи проблеми взаємодії суспільства та індивіда, наголошував, що соціальна солідарність більш нормальне і універсальне явище, ніж соціальний конфлікт, тому саме в ній вбачав, критерій суспільного процесу [4, с. 137].

Прихильники конфліктологічного підходу (Л. Козер, Дж. Рекс, Р. Дарендорф, Г. Зіммель та ін.) розглядають конфлікт як явище цілковито нормальне й неминуче у суспільстві, що розділене на класи, які мають неоднакові ресурси. Загальна концепція соціального конфлікту почала складатися у ХІХ – на початку ХХ ст. в роботах німецьких вчених Макса Вебера (1864–1920) та Георга Зіммеля (1858–1918). Вони довели, що конфлікти є невід’ємною частиною соціального життя [1]. Г. Зіммель у своїй праці „Конфлікт сучасної культури” (1918) та в інших своїх роботах виходив з того, що існуюча в суспільстві множинність егоїстичних груп не роздрібнена, а навпаки, тісно пов’язана між собою тисячами невидимих ниток. Саме ці перетини групових інтересів помякшують конфлікти та слугують ґрунтом для стійкості демократичних суспільств. Тим не менше повністю конфліктів не уникнути, вони є необхідною універсальною властивістю соціального життя. Саме після наукових парць Г. Зіммеля в обіг увійшов термін „соціологія конфлікту” [1]. М. Вебер вважав, що суспільство це сукупність груп різних за статусом. Тому їх інтереси різняться, що і породжує соціальні конфлікти. Усякі надії на можливість їх усунення з життя суспільства – ілюзія. Треба визнати неминучість існування на Землі вічної боротьби одних людей проти інших [1].

Також, засадничою у становленні сучасної західної соціології конфлікту є праця американського соціолога Л. Козера „Функції соціального конфлікту” (1956), у якій обґрунтовано позитивну роль конфлікту, який є своєрідним застережним клапаном системи, котрий дозволяє приводити соціальний організм у відповідність до умов, що змінюються. Конфлікт Л. Козер визначав як „боротьбу за цінності та соціальний статус, владу, матеріальні та духовні блага, у якій метою сторін є нейтралізація та знищення супротивника”. Проте ця боротьба виконує і позитивні функції. По-перше, надає можливість для виходу негативних емоцій, по-друге, люди під час конфлікту краще пізнають один одного, а взаємне пізнання може трансформувати ворожі відносини у відносини співпраці. Соціальний конфлікт, на думку Л. Козера, стимулює соціальні зміни, появу нових суспільних порядків, норм та відносин [11, с. 340].

iнший представник цього напрямку, автор теорiї конфлiктної моделi суспiльства Р. Дарендорф у своїх вiдомих працях „Класи та класовi конфлiкти в iндустрiальному суспiльствi” (1957), „Сучасний соцiальний конфлiкт” (1988) та iнших розглядає конфлiкт у якостi головної категорiї прогресу, тому називає свою соцiологiчну концепцiю теорiєю конфлiкту. Для нього наявнiсть конфлiктiв – природний стан суспiльства. Не наявнiсть, а вiдсутнiсть конфлiктiв є чимось дивним та ненормальним [1]. Вчений вважає марними спроби лiквiдацiї глибинних причин соцiальних антагонiзмiв i допускає можливiсть впливати на змiну специфiки перебiгу конфлiкту. А це вiдкриває перед сучасним суспiльством перспективу не революцiйних переворотiв, а поступових еволюцiйних змiн. „Той хто вмiє справлятися з конфлiктами шляхом iх визнання й регулювання, той бере пiд свiй контроль ритм iсторiї. Той, хто втрачає таку можливiсть, дiстає цей ритм собі у супротивники” [11, с. 312].

Наявнiсть теоретичної бази, що визначає природу конфлiкту, закономірності виникнення та особливості функціонування, дозволила у другій половині ХХ ст. з’явитися новій галузі знань – конфлiктологiї. Суттєвий вклад в завершення формування конфлiктологiї у якостi самостiйної наукової дисциплiни вiс ще один американський соцiолог – Кеннет Боулдiнг. В книзi „Конфлiкт та захист. Загальна теорiя” (1963) вiн здiйснив спробу, спираючись на вже iснуючi досягнення в дослiдженнi конфлiктiв, викласти загальну теорiю конфлiктної взаємодiї. Вiн зазначав, що всi конфлiкти мають спiльнi зразки розвитку i що вивчення саме цих спiльних елементiв може дати уявлення про феномен конфлiкту в будь-якому його специфiчному виявi [16, р. 213].

Починаючи з кiнця ХХ ст. проблема конфлiктiв широко дослiджується у межах рiзних наук: конфлiктологiї, психологiї, соцiологiї, полiтологiї, економiки, фiлософiї тощо.

Щодо визначення поняття „конфлiкт” (вiд лат. *conflictus* – зiткнення), то у лiтературi представленi рiзнi тлумачення цього термiну. Аналiз рiзних поглядiв на визначення конфлiкту свiдчить про те, що бiльшiсть науковцiв визначають цей термiн через „протиборство”. Конфлiкт – це стосунки мiж суб’єктами соцiальної взаємодiї, якi характеризуються протиборством за наявностi протилежних мотивiв (потреб, iнтересiв, цiлей, iдеалiв, переконань) чи суджень (думок, поглядiв, оцiнок i т.п.) [5, с. 24]. Наукове вивчення конфлiкту як соцiально-полiтичного явища активiзується у зв’язку з накопичення великого обсягу теоретичної iнформацiї про конфлiкти i насиченiстю емпiричним досвiдом – масштабними полiтичними потрясiннями (свiтовi вiйни, економiчнi кризи, соцiальнi революцiї).

Дослiджуючи питання про конфлiкти в полiтицi, ми виходимо з того, що конфлiкт є постійним елементом та супутником суспiльного розвитку. Полiтичний конфлiкт – феномен полiтичного життя та форма протiкання полiтичного процесу. Полiтика i конфлiкт завжди поруч; вказуючи на конфлiктнi ситуацiї та сприяючи iх вирiшенню, полiтика доводить свою суспiльну доцiльнiсть та функцiональну здатнiсть (або нездатнiсть).

Політика починається там, де на основі розходження інтересів виникають конфлікти, які вона повинна вирішувати [3, с. 11]. У політичній літературі є різноманітні точки зору щодо визначення поняття „політичний конфлікт”. Видається вдалим визначення політичного конфлікту наведене у Політологічному енциклопедичному словнику: „політичний конфлікт – надзвичайне загострення суперечностей сторін, пов’язаних з особливостями їх становища в суспільстві, з реальною або надуманою протилежністю їх інтересів, цілей, цінностей”. Конфлікт характеризується як засіб взаємодії людей, при якому домінує тенденція протидорства, ворожнечі, руйнування досягнутої єдності, згоди й співробітництва [9, с. 173]. Також конфлікт тлумачиться як „зіткнення, протидорство різних соціально-політичних сил, суб’єктів політики в їхньому прагненні реалізувати свої інтереси й цілі, пов’язані насамперед з боротьбою за здобуття влади, її перерозподіл, зміну свого політичного статусу, а також з політичними перспективами розвитку суспільства” [10, с. 515].

А. Глухова трактує політичний конфлікт як теоретичну і практичну боротьбу суб’єктів політики: довірених осіб великих соціальних груп, мобілізованих за допомогою номінації за владу з метою модифікації, трансформування або збереження соціального порядку. Умовою реалізації цієї мети є володіння об’єктивованим капіталом (фінанси, право, репресивний апарат тощо) [2, с. 24]. Змістовне визначення політичного конфлікту надає І. Федірко, який характеризує політичний конфлікт як зіткнення, протидорство політичних суб’єктів, обумовлене протилежністю їх політичних інтересів, цінностей, цілей і намірів, як різновид і результат конфліктної поведінки сторін (груп, держав, індивідів), які прагнуть перерозподілу владних повноважень і ресурсів [15, с. 63]. Політичний конфлікт є виявом боротьби за вплив у системі політичних відносин, за доступ до процесу прийняття загальнозначущих рішень, за монополізацію своїх інтересів і визнання їх суспільно необхідними.

Розглянемо також деякі визначення, авторами яких є російські соціологи та політологи. На думку А. Здравомислова, „політичний конфлікт це постійно діюча форма боротьби за владу в даному конкретному суспільстві”. Д. Зеркин визначає політичний конфлікт як „боротьбу одних суб’єктів з іншими за вплив в системі політичних відносин, ... за все те, що складає владу та політичне панування” [6, с. 443]. Г. Козирев, аналізуючи різні підходи до розуміння категорії „політичний конфлікт”, робить висновок про те, що це „зіткнення двох чи більше суб’єктів політики з приводу влади та владних повноважень. Причинами політичного конфлікту є несумісні політичні інтереси суб’єктів політики, їх бажання захопити (утримати) політичну владу, розширити свої власні повноваження, здійснити тиск на владу з метою вирішення політичних протиріч” [7, с. 69].

Автор поділяє думку вітчизняного науковця М. Примуша з приводу визначення поняття „політичний конфлікт”, яке трактується як

протиборство реальних суспільних сил (агентів), що уособлюються лідерами, елітами, організаціями, партіями та іншими об'єднаннями та спільнотами. Це протиборство суб'єктів з різними політичними інтересами, цінностями, поглядами і цілями, обумовленими становищем та роллю у системі владних відносин [12, с. 97]. Поняття політичного конфлікту означає не що інше, як боротьбу одних суспільних сил з іншими за вплив у інститутах політичної державної влади й управління, за доступ до ухвалення суспільно значущих рішень, за участь у розпорядженні ресурсами, за монополію своїх інтересів та визнання їх загальними, тобто за все, що утворює владу і політичне панування.

Політичний конфлікт є одним із різновидів соціального конфлікту, специфіка якого зумовлюється особливостями розвитку політичної дійсності. Але це конфлікт особливого роду, оскільки він, по-перше, виникає і існує з приводу політичної влади і її функціонування в суспільстві; по-друге, в політичному конфлікті задіяні не окремі індивіди, а соціальні групи, до того ж масові: політика існує на тому рівні, де діють тисячі і мільйони людей зі своїми інтересами; по-третє, політичний конфлікт найбільш соціально значимий, його наслідки, незалежно від бажання тих хто не приймає участі в політиці, впливають на усі сфери суспільного життя [13, с. 71].

Як вид політичних відносин і форма політичного процесу політичний конфлікт відрізняється від інших тим, що він представляє собою взаємодію між суб'єктами, пов'язану з існуванням, виявленням, артикуляцією (висловленням) і реалізацією спільних інтересів, у першу чергу – великих соціальних груп [12, с. 97]. Державна влада – знаряддя захисту та здійснення цих інтересів. Тому володіння нею, устрій державних та інших політичних інститутів, політичний статус суспільних груп та індивідів, що складають її, цінності і символи влади, її ресурси (матеріальні й людські) є об'єктом і предметом політичного конфлікту. Звідси випливає трактування політичного конфлікту не тільки як інституціалізованого, практично-політичного протиборства, але як і теоретичного та символічного (культурного) зіткнення в соціальному просторі за можливість впливати на його модифікації і трансформації.

Висновок. В політичній сфері, в порівнянні з іншими сферами суспільного життя, конфлікти виникають найчастіше. Причини їх виникнення знаходяться в самій природі політичних відносин як відносин влади, заснованих на пануванні одних і підпорядкуванні інших, що й спричиняє зіткнення й протиборство. Аналіз витоків та різних підходів до визначення політичного конфлікту сприяє поглибленню осмислення змісту даного поняття. Що в свою чергу має слугувати розробці більш ефективних підходів до вирішення політичних конфліктів.

Список використаної літератури

1. **Анцупов А. Я.** Эволюция научных воззрений на конфликт [Электронный ресурс] / А. Я. Анцупов. – Режим доступа : <http://psyera.ru/4368/evoluciya-nauchnyh-vozzreniy-na-konflikt>.
2. **Глухова А. В.** Политические конфликты: Основания, типология, динамика: Теоретико-методологический анализ / А.В. Глухова – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 280 с.
3. **Гордієнко М. Г.** Політичний конфлікт як спосіб існування соціуму / М.Г.Гордієнко // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2008. – Вип. 41. – (підсерія „Курасівські читання”). – С. 11–20.
4. **Дюркгейм Э.** О разделении общественного труда / Эмиль Дюркгейм. – К. : Канон, 1996. – 432 с.
5. **Емельянов С. М.** Практикум по конфликтологии / С. М. Емельянов. – 2-е изд., перераб., – СПб. : Питер, 2001. – 400 с.
6. **Зеркин Д. П.** Основы политологии : курс лекций / Д. П. Зеркин. – Ростов н/Д. : Феникс, 1996. – 541 с.
7. **Козырев Г. И.** Об особенностях политического конфликта / Г. И. Козырев // Вестник Московского университета : науч. Журнал / глав. ред. Е. А.Климов. – Сер.12. Политические науки, – 2007, – №4. – С. 69-71.
8. **Макиавелли Н.** Избранные произведения / пер. Г. Муравьевой – М.: „Художественная литература”, 1982. – 80 с.
9. Політологічний енциклопедичний словник : посібник для вищ. навч. закл. / відп. ред. В. Д. Бабкін. – К. : Генеза, 1997. – 400 с.
10. Політологічний енциклопедичний словник : посібник для вищ. навч. закл. / упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
11. Політологія : підруч. / І. С. Дзюбка, К. М. Левківський, В. П. Андрущенко та ін. ; за заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. – К. : Вища шк., 1998. – 460 с.
12. **Примуш М.** Політичні конфлікти та їх типи / М. Примуш // Політичний менеджмент : наук. журнал / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. – 2010. – № 1 – С. 97-108.
13. **Станкевич І. П.** Політичний конфлікт та технологія його запобігання / І. П. Станкевич // Філософія. Політологія : вісник Київ. нац. ун. ім. Т. Г. Шевченка, 2007. – №87–88. – С.71–73.
14. **Сунь-Цзы.** Трактат о военном искусстве / пер. Е. И. Сидоренко – М. : Academia, 1955. – 190 с.
15. **Федірко І. П.** Соціально-політичні конфлікти як об’єкт дослідження / І. П. Федірко // Філософія. Політологія. – 2005. – № 73–75. – С. 63–65.
16. **Boulding K. E.** Conflict and defence: A general theory. – New York : McGraw-Hill. – 1982. – 213 p.